

El medi ambient de casa nostra està fortament amenaçat. D'una banda, l'ús intensiu del territori per part dels qui hi vivim; i de l'altra, els efectes del canvi climàtic, que intensifiquen el procés de desertificació i incrementen el nombre d'incendis, exerceixen pressió sobre un ecosistema fràgil i vulnerable. En joc hi ha la sostenibilitat mediambiental del país.

L'estiu de 2012, l'incendi d'Andilla i Cortes de Pallàs va calcinar vora 50.000 hectàrees de l'interior de València.

Socarrats i esquerdats

Qualsevol que conega una mica la història dels Països Catalans, deu saber que la línia Biar-Busot té un valor simbòlic decisiu en la configuració històrica del País Valencià. Al capdavant, la línia imaginària que uneix aquests dos municipis –l'un de l'Alt Vinalopó; l'altre, de l'Alacantí– fou la frontera que la corona d'Aragó i la corona de Castella van acordar en el

tractat d'Almírra, l'any 1244. Aquella delimitació va marcar fortament la història i la personalitat dels territoris més meridionals del país.

Tanmateix, aquesta barrera imaginària també podria servir per delimitar un altra realitat. I és que qualsevol que haja viatjat terra avall per l'autovia d'interior A-7 haurà detectat que, una volta superat el carrascar de la Font Roja, el

paisatge va fent-se més i més eixarreit. L'arbreda més o menys atapeïda deixa pas a un horitzó pelat i esquerp a la mirada del visitant. La panoràmica fins a cert punt inhòspita de municipis com Xixona, Busot o Mutxamel està íntimament condicionada per un dels mals que més fortament amenacen casa nostra. Aquesta malaltia es diu desertificació i avança de sud cap a nord de manera silenciosa, si bé és a les comarques d'Alacant on els seus símptomes han començat a manifestar-se més intensament. Segons les dades del Ministeri de Medi Ambient, Alacant presentava a mitjan dècada passada un risc de desertificació del 100%.

A Catalunya, a la dècada dels 70, hi havia de mitjana tres-cents incendis forestals per any; en l'última dècada la mitjana és de sis-cents

La degradació del sòl és un dels riscos mediambientals més greus que tenallen els Països Catalans i el conjunt dels països que hi ha al voltant de la Mediterrània. Tanmateix, no és l'únic. El mediterrani (del qual formen part els Països Catalans) és un ecosistema fràgil que ha estat sotmès a la pressió humana de fa més de 3.000 anys. Aquesta pressió s'ha multiplicat de manera exponencial en l'últim mig segle. L'aposta per un model d'agricultura intensiva poc respectuosa amb els cicles naturals; la sobreexplotació d'uns recursos hídrics limitats; l'ocupació desaforada del territori i la seua rompuda amb tota mena d'infraestructures de transport; l'aposta pel turisme de sol i platja i la consegüent massificació del litoral són algunes de les accions humanes que pressionen sobre l'equilibri mediambiental dels Països Catalans. Vivim, en definitiva, en un país on exigim més a la natura del que ens pot proporcionar i ho fem, a més, en un context d'escalfament global que, a aquestes alçades, ha estat àmpliament contrastat pels científics. Tot plegat –canvi climàtic i acció humana desaforada– planteja un repte formidable per als qui vivim en aquest costat de la Mediterrània.

Un mar en ebullició. I és que, com apunta l'expert en la Mediterrània Millán Millán, “la veritat incòmoda sobre el canvi climàtic és, en el cas de la Mediterrània, incomodíssima” (vegeu pàgines 16-18 d'aquest número d'EL TEMPS). Aquest científic, que fou durant dues dècades director del Centre d'Estudis Ambientals de la Mediterrània (CEAM) ha advertit per activa i per passiva a propòsit de l'explosiu còctel que estan dissenyant la suma de l'acció humana –i més concretament, l'urbanisme desaforat– i l'escalfament global. “Potser en altres temps la Mediterrània va ser un paradís –adverteix Millán Millán– però ha acabat convertint-se en una habitació amb tres països fumant i un

finestrell obert”. Les raons que això haja estat així estan íntimament relacionades amb el desequilibri dels cicles hídrics naturals. Alhora, aquesta alteració ha estat provocada per la desaparició de la coberta vegetal i de les zones humides del litoral que ha propiciat l'urbanisme salvatge. L'ocupació de les zones litorals, doncs, té conseqüències directes sobre l'ecosistema. Les xifres parlen. D'acord amb l'informe “Destrucció a tota costa”, de Greenpeace, el 51% del litoral valencià està construït, enfront d'un 44% del litoral català i un 23% del balear. El resultat de tot plegat és el que en el Centre d'Investigacions sobre Desertificació (CIDE), ubicat a València, anomenen l'“asfaltització” del territori, això és, el procés mitjançant el qual es degrada el sòl de manera irreversible.

Així, segons els investigadors del CEAM, l'ocupació de la franja litoral ha fet disminuir l'evaporació cap a l'atmosfera, una aigua que en condicions normals s'hauria d'unir a l'aigua evaporada del mar. A causa de la poca contribució de l'evaporació procedent de la terra, es produeix un nivell d'humitat inferior al necessari per formar una tempesta. Les conseqüències d'això són dobles. D'una banda, es formen núvols que, per falta d'humitat, no acaben de descarregar en forma de precipitacions, amb la qual cosa es queden suspesos sobre la mar i l'escalfen. Segons un estudi de la Universitat d'Alacant, entre el 1993 i el 2003, la temperatura de la Mediterrània va augmentar d'un 0,75 graus, cinc vegades més que la resta de les mars del món. D'altra banda, aquest fenomen altera el règim natural de precipitacions, de manera que s'incrementen els episodis de pluges torrencials a la tardor i l'hivern, mentre que disminueixen les precipitacions a la primavera i l'estiu.

A primera vista, algú podria pensar que el fet que ploga torrencialment té efectes beneficiosos per a la natura. Però és tot just el contrari, ja que el que fan les gotes fredes és alimentar el cercle viciós

que posa en perill el nostre ecosistema. Perquè les pluges torrencials, per la seua intensitat i pel fet de ser puntuals, a més de comportar un risc per als éssers humans (entre 1990 i 2004, als Països Catalans van morir 65 persones a causa de les inundacions per torrentades) no solucionen les necessitats hídriques de la natura ni compensen l'anterior manca de pluja. Ben al contrari, les avingudes fortes d'aigua erosionen el terra. I una terra erosionada significa una terra amb menys vegetació i amb més risc de desertificació. La qual cosa comporta, alhora, més dificultats a l'hora d'evaporar aigua i regenerar l'aire de l'atmosfera. I així, la Mediterrània s'escalfa, els episodis de tempestes fortes s'intensifiquen, la qualitat del sòl es degrada i el peix continua mossegant-se la cua fins a deglutir-se a ell mateix. Segons el CIDE, el 40% del País Valencià (el territori dels PPCC que, per la seua situació geogràfica, més afectat resulta per la desertificació) pateix processos de desertificació severa.

Un polvorí a la porta de casa. El problema, amb la desertificació, és que avança silenciosament, quasi imperceptible per a la majoria de la població, i això fa que siga molt més complicat combatre. Molt més cridaners resulten, per a l'opinió pública, els incendis forestals, un dels fenòmens que, de fet, més contribueixen a degradar els sòls. No debades, si bé el foc és un dels factors ecològics que han contribuït al llarg dels segles a modelar l'actual riquesa biològica i paisatgística dels ecosistemes mediterranis, la proliferació d'incendis registrats en les últimes dècades preocupa els experts. A Catalunya, a la dècada dels 70, hi havia de mitjana tres-cents incendis forestals per any; en l'última dècada la mitjana és de sis-cents. Per tal com, si bé el foc forma part de l'ecosistema mediterrani, la seva recurrència posa contra les cordes la capacitat de regeneració del sòl i de les espècies que hi viuen. Moltes d'elles són plantes rebrotadores que no tarden a aparèixer una vegada passades les flames. El problema sorgeix quan, al cap de pocs anys d'haver-hi hagut un incendi, salta una espurna i les flames tornen a carbonitzar el paisatge, sense donar temps a la regeneració. És aleshores quan el sòl es degrada de manera irreversible.

El 40% del País Valencià pateix una desertificació molt severa

Tot indica que, per més polítiques de prevenció i extinció que s'apliquen, anem cap a un futur cada vegada més flamíger. D'una banda, les condicions climàtiques són com més va més propícies per als incendis. La pujada dels termòmetres induïda per l'escalfament global provoca condicions més i més extremes. Segons dades del Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals de Catalunya (CreaF), d'ací a 2080, les temperatures s'incrementaran d'entre un 2,1 i 4,4 graus, mentre que les precipitacions disminuiran entre un 14% i un 27%. I més calor i menys humitat són els dos ingredients que calen perquè el foc prengui.

D'una altra banda, la multiplicació d'incendis forestals és el resultat d'un canvi profund en els usos del territori. L'èxode del camp a la ciutat; el consegüent abandonament de l'activitat agrícola i silvícola; l'acumulació de material vegetal als boscos, producte d'una gestió forestal basada sobretot en el principi conservacionista; i la proliferació d'urbanitzacions a tocar de la muntanya són circumstàncies que afavoreixen l'aparició de nous focus. Combatre tots aquests elements des de la gestió pública resulta una tasca si més no titànica.

El que hi ha en joc no és poca cosa. Ens hi juguem el paisatge que ens envolta, la biodiversitat pròpia d'un ecosistema mediterrani, la salut del sòl que trepitgem i la sostenibilitat mediambiental d'un país que és més vulnerable i fràgil que no sembla. Els focs incontrolats i reiterats, els sòls esquerdats i assedegats i les calors sufocants i perllongades són els símptomes que alguna cosa no funciona. La inèrcia del canvi climàtic explica només una part d'aquestes disfuncions. L'altra part cal atribuir-la, segurament, a la responsabilitat col·lectiva.

Violeta Tena

AGRESSIONS A UN TERRITORI

Els Països Catalans són, per se, un territori fràgil des del punt de vista mediambiental. L'acció humana, a més, incrementa les pressions sobre la natura. Aquests són alguns dels punts negres que posen en perill el nostre ecosistema

1 PROSPECCIONS PETROLIERES. Cap de Creus

Dos projectes de prospeccions petrolieres continuen vius davant la Costa Brava i al nord de les Balears, els de les empreses Capricorn Spain i Spectrum Geo Limited. Un d'ells s'acosta molt al cap de Creus, una zona que la UE ha volgut defensar de manera especial. El Govern català diu que hi està en contra però que és competència del Ministeri d'Agricultura, Alimentació i Medi Ambient.

2 PLANTES DE PURINS. Osona, Segrià, Pla d'Urgell i Garrigues

Sis plantes de tractament integral de purins han hagut de tancar per l'eliminació de les primes a les plantes d'ecogeneració de purins. En total tractaven 600.000 hm³ de purins. A les granges, el cost del tractament de purins se'ls multiplica per 10 i això pot implicar l'agreuiment de la contaminació per nitrats.

3 MAT. Gironès i Empordà

La línia de Molt Alta Tensió (MAT) que ha de passar pel Gironès i l'Empordà continua sent objecte de crítiques en aquestes comarques on se succeeixen les accions en contra de la seva construcció. Més enllà de la contaminació paisatgística, els veïns temen les conseqüències de l'alta tensió sobre la salut.

4 BCN WORLD. Salou

El passat 29 de maig s'aprovà, amb els vots de CiU i el PSC, la llei que d'aprovació del macrocomplex lúdic-turístic de BCN World en terrenys de Salou, propers a Port Aventura i Cap Salou. La rebaixa fiscal sobre els casinos, del 55% al 10%, i la reforma dels límits urbanístics permetrà un complex que teòricament ha d'allotjar, a més del casino, 5.000 cases.

5 PLA HIDROLÒGIC CONCA DE L'EBRE. Delta de l'Ebre

El Pla Hidrològic de la Conca de l'Ebre fixa un canal discontinu d'entre 80 m³/segon i 150 m³/segon a la desembocadura que, a la pràctica, es convertirà en un cabal mínim 95 m³/s, menys del que li atorgava l'antic Pla Hidrològic Nacional (100 m³/s) amb transvasaments inclosos. Ara l'aigua es perdrà per una altra banda: 445.000 noves ha de regadiu.

6 FRACKING. Els Ports i el Maestrat

La tardor de 2012 la companyia Montero Energy va sol·licitar a la Conselleria de Medi Ambient tres permisos per explorar la presència d'hidrocarburs al subsòl del nord de Castelló mitjançant fracturació hidràulica o *fracking*, una tècnica amb la qual s'extrau gas acumulat als pors i les fissures de les roques. Els permisos sol·licitats afecten 41 municipis dels Ports i el Maestrat. El Consell encara no hi ha donat el vist-i-plau.

7 PROJECTE CASTOR. Litoral de Vinaròs

El projecte Castor consisteix a aprofitar antics jaciments petrolífers per convertirlos en magatzems de gas, però successius episodis sísmics que van tenir lloc a finals de setembre passat van obligar a aturar-ne l'activitat. Un estudi posterior de l'Institut Geogràfic Nacional va establir que hi havia una causa directa entre les injeccions de gas al subsòl marí i els terratrèmols. La setmana passada l'empresa concessionària EFCAL va anunciar que renunciava a la seva explotació.

